

EL TALLER DE CERÀMIQUES EMPORITANES DE FELLINES

M.ª AURORA MARTÍN ORTEGA

L'any 1973, en realitzar-se l'explanació de terrenys per a la construcció del tros d'autopista Girona-Figueres de l'A-17, dins el terme de Fellines, petit agregat del poble de Viladasens, es varen descobrir diverses restes arqueològiques.

El jaciment, que es localitza a la fulla 296 (Verges) del Mapa Militar, a escala 1:50.000, està situat en una zona de suaus turons, a uns 200 m. sobre el nivell del mar i prop d'ell hi corre un torrent subsidiari del riu Ter, anomenat Siriana o Sinyana, nom que recorda el de la ciutat de Cinianna, citada a les fonts antigues i de la que per ara no se n'ha localitzat l'emplaçament.

Les troballes es varen efectuar en tres punts pròxims entre si, situats a la vora de l'antic camí del poble, prop del seu encreuament amb la carretera general a França, al lloc anomenat «La Creu de Fellines».

El primer núcli i més important es va descobrir a l'aparèixer una gran taca de terres negres d'uns 10 m. de diàmetre, que es destacava bé del terra d'argila vermella del sector, una vegada rebaixat per les màquines excavadores. Quan es va excavar, va resultar ésser quatre fons d'habitació d'uns 5 m. de longitud per 2 m. d'amplada, adossades les unes a les altres pels costats llargs i limitades per crestes de terra dura, argilosa, d'uns 20 a 30 cm. d'alçada, restes de murs de tobot. Per l'època a que correspon, aquest tipus de paret no és gaire conegut als jaciments pròxims, sigui perquè els murs de tobot que coneixem solen tenir un basament de pedra seca, sigui perquè no s'han conservat bé els que, com aquests de Fellines, són de fang des de la base¹.

A les quatre habitacions, a uns 15 cm. sota el nivell del terra ja rebaixat, hi va haver un sol estrat fèrtil, que tenia entre 20 i 30 cm. de potència i a sota d'ell hi va sortir un sòl verge de color groguenc molt dur. El material arqueològic, consistent en la seva majoria en restes de peces grises emporitanes, es va trobar concentrat sobre tot en els últims 10 a 15 cm. de l'estrat fèrtil, constituint una espècie de pis de ceràmica. Junt amb això hi havia restes de la coberta dels edificis, que eren fetes amb fang i branques, ja que es varen trobar trossos de fang endurit amb

les característiques empremtes. També hi havia alguns petits rierencs.

Aquestes habitacions van resultar, amb tota evidència, els magatzems que devien formar part de les instal·lacions d'un terrissaire, que es dedicava a la fabricació de ceràmiques emporitanes. Els forns i altres dependències propis de la factoria no es varen localitzar, segurament per estar situats en un àrea no afectada pel rebaixament general del sector, que en aquest lloc va ésser bastant profund.

A uns 150 m. d'aquest conjunt, es va trobar un fons de cabana d'època ibèrica, al lloc anomenat «Camp de les Ribes», prop del Mas Ferrer. Aquesta habitació tenia unes dimensions de 6 m. de longitud per 5 m. d'amplada i al seu interior hi varen sortir abundants restes de foc, carbó, trossos petits de tova i palets de riu; al centre de la casa el foc era més intens. Només s'hi varen trobar dos petits fragments de ceràmica ibèrica.

La tècnica de construcció de l'habitable degué ésser la mateixa que la dels magatzems, encara que els murs estaven molt enrunats. Semblen ésser del mateix moment, però la falta de materials arqueològics a la cabana no permet datar-la amb seguretat.

Al costat sud del camí vell de Fellines, actualment substituït per un pont, prop de l'encreuament amb la carretera general, es varen trobar altres restes arqueològiques, consistents en fragments de ceràmica de diverses classes, molt trinxada. L'única peça identificable és un petit vaset dels anomenats de «joguina», en forma de kràtera, de ceràmica grisa emporitana, igual que dos més trobats als magatzems i que hem classificat com a forma 22 a la tipologia general del jaciment. No estan relacionats amb cap estructura arquitectònica.

LA PRODUCCIÓ DEL TALLER DE FELLINES

La ceràmica emporitana constitueix, com ja hem dit, la major part dels materials arqueològics trobats al jaciment. El grup més important d'aquesta producció està format per peces grises, cuites amb tècnica reductora (els fragments amb forma d'aquest grup, vores, bases i nanses, són el 80,2 % del total de les formes trobades al lloc).

Amb les mateixes formes, argila i acabat, però, n'hi ha

¹ MARTÍN, M.ª A. *Excavaciones de salvamento en el tramo de autopista Girona-Figueras a XIV Congreso Nacional de Arqueología*. Vitoria, 1975, pàgs. 1113 i ss.

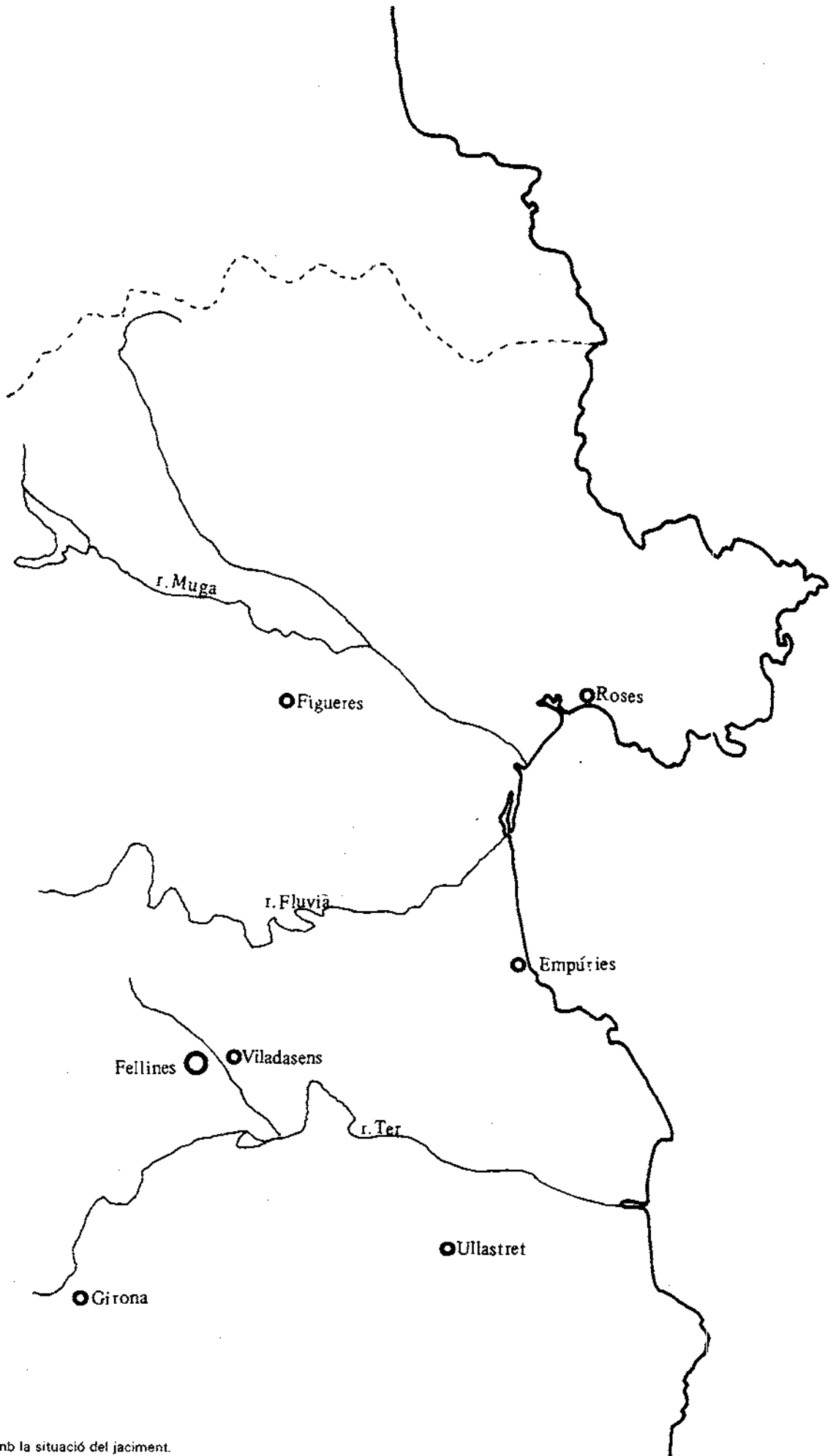

Fig. 1. Mapa amb la situació del jaciment.

també de color rosat o vermellós, oxidades (els fragments amb forma recollits d'aquest grup representen el 15,6 % del total de formes del jaciment).

Totes aquestes ceràmiques constitueixen una producció homogènia cronològicament i per la seva tècnica de fabricació. En total es varen recollir uns deu mil fragments amb forma, a més dels informes.

Algunes de les peces tenen defectes de cocció o de tornejat.

La resta del material trobat als magatzems de Fellines (4,2 % de les formes) està constituït per:

- dotze fragments de ceràmica campaniana A.
- fragments de kálathos.
- fragments d'àmfora.

L'ARGILA

És dura i fina. S'hi veuen algunes partícules brillants petites i en certes peces, molt poques, n'hi ha de blanques.

Per una cocció defectuosa i també pel contacte amb el terra àcid, la part externa de la paret de les peces ha sofert una erosió, que fa que la ceràmica de Fellines tingui un característic tacte «farinos» i que el color s'hagi degradat, quedant més clara de fora que de l'interior. Per aquest motiu l'aspecte extern de tota la producció és una mica tosc.

El color de la pasta en les grises, és bastant fosc. La superfície és grisa blavosa clara. Algunes, a la zona interna de la paret, als llocs més gruixuts, són de color gris-marró.

Les oxidades tenen més variacions de tonalitat que les grises, ja que oscil·len dins una gamma que va del marró vermellós al taronja. En algun cas, no massa freqüent, les pastes són del tipus anomenat de «sandwich». Les superfícies a totes les variants són, com en les grises, més clares que l'argila, però dins les mateixes tonalitats.

La coexistència de les produccions grises amb les oxidades al jaciment de Fellines, tal com passa a tots els pobles ibèrics de l'àrea indiketa que coneixem és una confirmació, novament, al fet establert per A. Balil² i constatat també per J. M.ª Nolla³.

FORMES

Característiques generals:

Les produccions del taller de Fellines, són de parets de secció molt prima quasi totes, encara que hi ha alguna excepció, deguda a la funció pròpia de la peça (forma 20 especialment).

La superfície exterior està ben allisada als vasos oberts (formes de plats o pàteres). A l'interior també ho està. Als tancats s'observen les ondulacions característiques del tornejat a l'interior, sobre tot a la part baixa de la peça.

Bases

Les bases trobades a Fellines corresponen a quatre

formes, tres d'elles molt freqüents, especialment la primera, i l'última atípica. Són les següents:

b.1

Constitueixen la forma típica, més nombrosa i característica del lloc (fig. 2). Són semblants a les descrites per Nolla⁴ per a la ceràmica emporitana de Girona. És una forma que apareix ja al s. III i que n'hi ha al s. II i i a.C.

Són més o menys marcadament anulars i entre el peu i el fons exterior de la base, que és circular pla, hi ha una ranura, que a vegades és de secció semicircular, però més freqüentment és angular. La superfície de repòs de la peça és plana generalment, però en alguns casos no massa corrents, l'interior de l'anell del peu és bisellat i el vas reposa sobre una aresta.

El peu pot ésser més o menys alt, des de 2 ó 3 mm. fins a més d'1 cm. Molt sovint té una motllura al costat exterior.

b.2

Aquest tipus és menys freqüent que l'anterior, però també n'hi ha moltes.

Són proto-anulars (fig. 2). Pel costat exterior de la peça no s'aprecia l'anell del peu. El fons interior és igual que el de les de la forma b.1.

La forma b.1 és una evolució de la b.2, encara que coexisteixen àmpliament.

b.3

Són bases planes o lleugeríssimament còncaues. En el segon cas, la superfície de repòs del vas està constituïda per l'aresta que marca el límit exterior de la base (fig. 2).

Són bastant abundants, especialment associades a la forma 19, que correspon a un perfil que no s'ha pogut completar.

b.4

A més de les formes descrites, hi ha alguna peça que té el fons exterior de la base convexa i el peu anular, motllurat, ben marcat i alt (fig. 2).

Sembla que correspon a formes d'olpes, però no s'ha pogut reconstruir cap peça sencera que tingués una d'aquestes bases.

Nanses

La majoria són d'implantació vertical, encara que n'hi ha d'horizontals i en aquest cas sempre tenen la part mitja aixecada i són de secció cilíndrica.

Les seccions, descrites per ordre quantitatiu d'aparició són:

n.1

Plano-convexes. Planes del costat interior i convexes de l'exterior. Poden ésser llises, però és molt corrent que vagin decorades amb dues o més ranures verticals, no massa profundes, que les recorren en tota la seva longitud (fig. 3).

La major part dels vasos bicònics les tenen així. Són d'implantació vertical.

n.2

Aquestes nanses són acanalades i a vegades els seus costats van decorats amb ranures a tota la longitud (fig. 3).

Corresponen a peces de diàmetre bastant gros, de tipus bicònic i amb dues nanses oposades diametralment, quasi amb seguretat, encara que no s'ha pogut reconstruir cap peça sencera. Són sempre verticals.

² BALIL, A. *Tres ejemplares de coroplastia ibérica en el Museo Arqueológico de Barcelona a Ampurias*, vol. XVII-XVIII. Barcelona, 1955-56, pàg. 257, nota 6.

³ NOLLA, J. M.^a *La Ciudad romana de Gerunda*, Tesis dactilografiada. Universitat Autònoma de Barcelona, 1977, pàg. 845.

⁴ NOLLA, *La Ciudad...* pàg. 846.

Bases

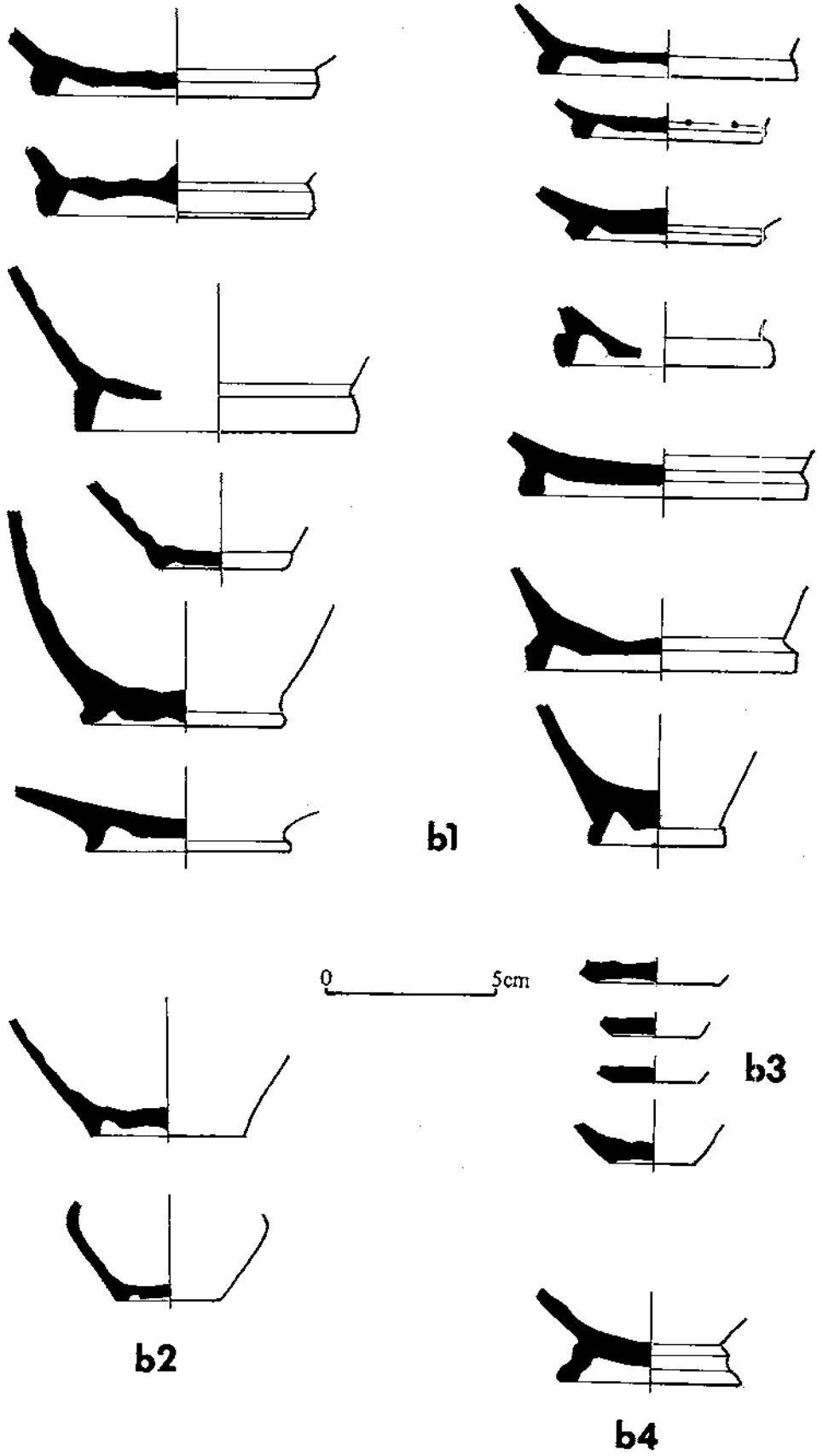

Fig. 2. Taula de formes. Bases.

n.3

Nanses de secció ovalada (fig. 3). Van associades a vasos bicònics petits i a vasets de juguina, de la forma 22.

n.4

Nanses de secció cilíndrica, d'un sol vàsteg, amb diàmetres de diverses mides (fig. 3).

La major part són d'implantació horitzontal, aixecades del mig i corresponen quasi sempre a petites pàteres i olletes (formes 6 i 9) però hi ha algun vas bicònic de petit tamany que també les té així, encara que posades verticalment. A més n'hi ha que corresponen a peces de forma indeterminada.

n.5

Compostes de tres vàstags cilíndrics. N'hi ha molt poques (fig. 3).

No s'ha pogut determinar a quines formes corresponen, però són, de vasos que deuen ésser grossos i probablement bicònics.

Tipologia

És bastant àmplia. En total s'han identificat 26 formes, totes elles amb variants, de característiques més o menys marcades.

Al costat de formes molt abundants, les numerades amb els números 1 a 4, vasos bicònics i pàteres, que constitueixen indubtablement la immensa majoria del material, n'hi ha d'altres que encara que en menor quantitat, també hi estan ben representades. Són les 5, 6, 9 a 13, 15, 16, 18 i 20. Algunes, per exemple les 6, 12 i 20, donen personalitat a la producció i la caracteritzen fortament.

Altres són, molt poc abundants, inclús semblen peces úniques, com són, els casos de les formes 8, 18, 21 i 23, degudes probablement a assaigs, cosa que sembla lògica tenint en compte que es tracta dels magatzems d'un taller de terrisseria.

La descripció de les formes s'ha fet agrupant-les per les seves característiques formals: vasos bicònics, plats i bols, olles, oipes, askos, peces amb vessador lateral, tapadors, vasos de cos cilíndric, peanes i finalment altres peces, atípiques, algunes de forma completa indeterminada.

Forma 1

Es tracta de vasos bicònics amb una nansa (fig. 4, n.º 1). Els de Fellines són gerrets de perfil esvelt, de tamany diversos, constituïts per un cos més o menys semiesfèric amb un coll alt troncocònic. A la unió entre aquestes dues parts de la peça hi ha un ressalt ben marcat. El coll és alt en relació al cos. Aquesta característica és indicatiu de modernitat dins la forma, com ha fet notar Nolla⁵.

Acaba en vora exvasada. La nansa és generalment de la forma n.1 o n.3 (fig. 3, n.º 2) i uneix per la part superior al llavi i per la inferior a la part alta del cos, just per sota del coll. A quasi tots la base és la típica, b.1, i també n'hi ha de la b.2 o són planes.

La decoració habitual consisteix en tres llistons paral·lels, horitzontals (fig. 4, n.º 1) però molt sovint són llisos, sobre tot els més petits. Un motiu característic de Fellines sobre aquestes peces és el fet amb rodeta sobre la panxa (fig. 2, decoracions) que imita un tema decoratiu de les campanianes. Aquesta decoració també la trobem al jaciment d'Ermedàs⁶.

Quasi tots els vasos de la forma 1 a Fellines són grisos, però n'hi ha d'oxidats.

Aquesta peça, que és la més habitual al jaciment, és de gran perduració cronològica, ja que apareix des del s. IV a.C. fins al final de la producció. Es troba molt estesa per tot l'arc del Mediterrà entre la Liguria i València⁷ i inclús a les illes d'aquesta zona⁸. A les nostres comarques és abundantíssima a tots els jaciments que varen viure entre els s. IV-I a.C., Empúries⁹, Ullastret¹⁰, Mas Castellà de Pontós¹¹, Roses, Castell de la Fosca¹², Girona¹³, Ermedàs, Vilafant¹⁴, La Creueta¹⁵, St. Julià de Ramis¹⁶, Cabrera de Mar¹⁷, etc., i també a la zona pròxima del Midí francès, Ensérune¹⁸, Nages¹⁹, etc.

Forma 2

És una forma molt abundant també, que correspon a vasos bicònics amb dues nanses, oposades diametralment (fig. 4, n.º 2). No s'ha pogut reconstruir cap peça completa d'aquesta forma, però pels nombrosos fragments que li corresponen, es pot refer la forma general i podem afirmar que és molt abundant també.

És semblant a la forma 1, però correspon a vasos de tamany més gros. Tenen vora exvasada de la que arrenquen les dues nanses, que acaben a la part superior del cos, prop de la unió amb el coll. Les bases són les característiques del taller.

És una forma ben coneguda a tots els jaciments ibèrics de l'àrea. Apareix molt freqüentment en ceràmica oxidada.

Els vasos de les formes 1 i 2 constitueixen el 47,8 % de la producció del taller de Fellines.

Forma 3

Pàtera o bol poc fondo, de parets obertes en curva suau; te carena enrodonida i ben marcada. Acaba en un llavi que tanca cap a l'interior (fig. 4, n.º 3). El peu és el característic del jaciment, de la forma b.1, anular.

Són molt abundants i n'hi ha en ceràmica oxidada i reduïda. Després dels vasos bicònics és la forma més corrent a Fellines (30,2 % del total).

Aquest perfil es va produir amb altres tipus de ceràmica, especialment amb campanianes, classificades per Lamboglia²⁰. Les emporitanes són imitació d'aquestes.

⁷ ARANEGUI, C. *La ceràmica gris monocroma. Puntualizaciones sobre su estudio a Papeles del Laboratorio de Arqueología de Valencia*, n.º 11, Universitat de València, 1975, pàgs. 333 i ss.

⁸ JEHASSE, J. et L. *La nécropole préromaine d'Aleria. XXV Supplément a Gallia*, Paris, 1973, C.N.R.S., tomes 4, 20 i 41.

⁹ ALMAGRO BASCH, M. *Las necrópolis de Ampurias*, vol. I, Monografías Ampuritanas III, Barcelona, 1953, pàg. 394.

¹⁰ OLIVA, M. *Ullastret. Guía de las excavaciones y su Museo*, 2.ª ed., Girona, 1967, pàg. 59 i fig. 64.

¹¹ MARTIN, M.ª A. *Memoria de la 2.ª Campaña de excavaciones en el yacimiento de Mas Castellà de Pontós a Revista de Girona*, n.º 78, 1977, pàg. 49.

¹² PERICOT, LI. i altres. *La labor de la Comisaría Provincial de Excavaciones de Gerona durante los años 1942 a 1948 a Informes y Memorias de la Comisaría General de Excavaciones*, n.º 27, Madrid, 1952.

¹³ NOLLA, *La ciudad...* pàgs. 860 i ss.

¹⁴ MARTIN, *Excavaciones de salvamento...* pàg. 1127, fig. 8, n.º 4 i pàg. 1128, fig. 4, n.º 2.

¹⁵ RIURÓ, F. *El poblado de la Creueta a Ampurias*, vol. V, Barcelona, 1943, pàg. 116 i ss.

¹⁶ RODÀ, I. *Cerámicas exóticas en St. Julià de Ramis a Miscelánea Arqueológica en conmemoración del XXV Aniversario de los Cursos de Ampurias*, vol. II, Barcelona, 1974, pàg. 299 i 300 i fig. 1, n.º 3, fig. 2, n.º 1.

¹⁷ BARBERA, J. *La necrópolis de Cabrera de Mar a Ampurias*, vol. XXX, 1968, pàgs. 148-150 i *La necrópolis ibérica de Cabrera de Mar a Ampurias*, vol. XXXI-XXXII, 1969-70, pàgs. 188-189.

¹⁸ MOURET, F. *Corpus Vasorum Antiquorum. France*, fasc. 6 (Fouilles d'Ensérune), Paris, 1927, pl. 36, n.º 13 i 14, pl. 41, n.º 17, 20, 21, pl. 43, n.º 9 a 33.

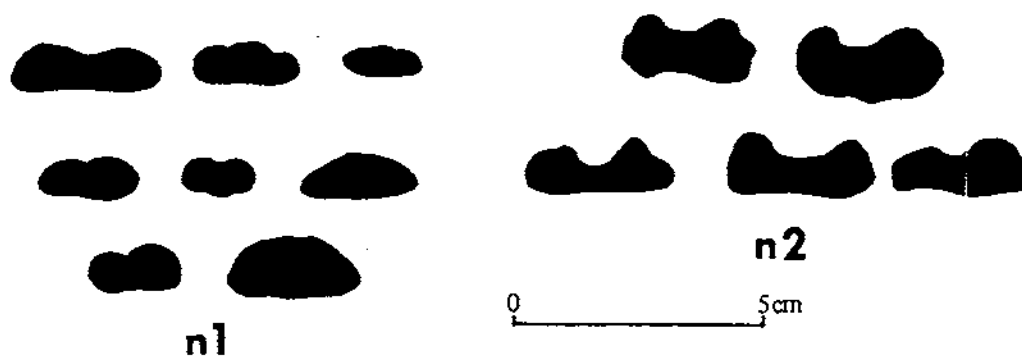
¹⁹ PY, M. *L'oppidum des Castels a Nages (Gard) XXXV Supplément a Gallia*, Paris, 1978, C.N.R.S., pàg. 266.

²⁰ LAMBOGLIA, N. *Per una classificazione preliminare della ceramica campana a Atti del I.º Congresso Internazionale di Studi Liguri*, Bordighera, 1952, pàgs. 33 a 40.

⁵ NOLLA, *La Ciudad...* pàg. 860.

⁶ MARTIN, *Excavaciones de salvamento...* pàg. 1127, fig. 3, n.º 3.

Nanses

Decoracions

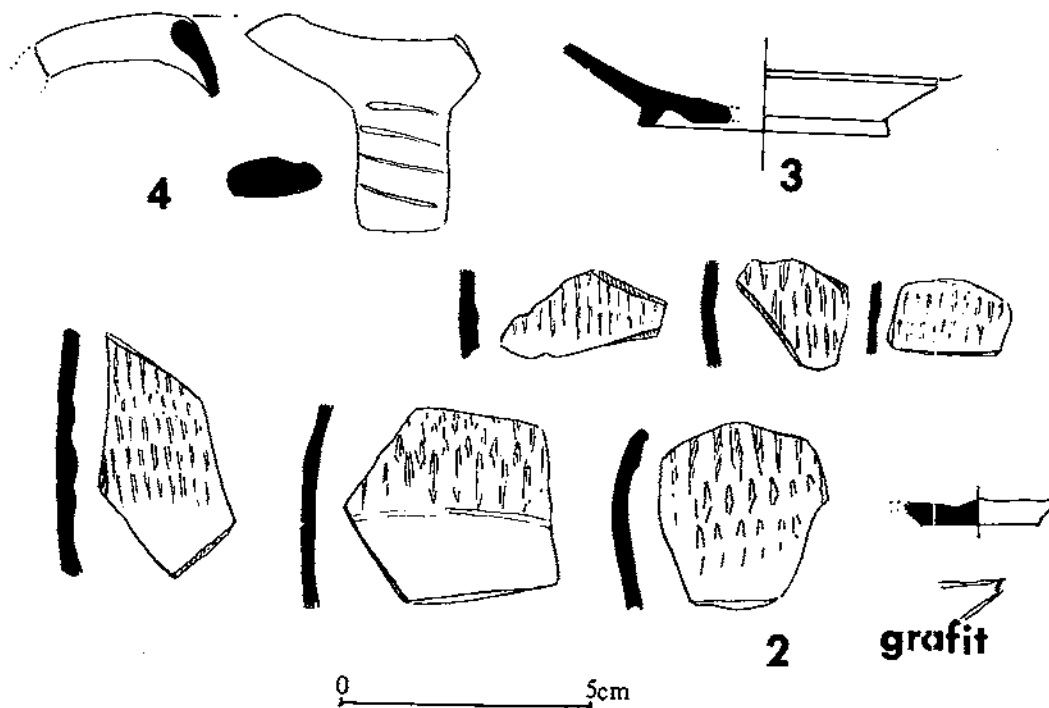

Fig. 3. Taula de formes. Nanses. Decoracions. Grafit.

Apareixen als mateixos jaciments que hem citat pels vasos de la forma 1 i sempre associades amb ells²¹.

Forma 4

Són pàteres de forma semblant a les anteriors, però de dimensions més petites (fig. 4, n.º 4). Tenen el peu característic, però també n'hi ha de proto-anulars, de la forma b.2.

Com a la forma anterior se'n troben d'oxidades i de reduïdes, però són molt més abundants les grises. Apareixen associades sempre amb les formes 1 i 3. Constitueixen el 6,8 % de la producció total del taller.

Forma 4a

És una pàtera de tamany petit. Té la vora vertical. La paret interna del recipient presenta una ruptura brusca a la meitat de la curva entre la vora i el fons. Base de la forma b.3 (fig. 4, n.º 4a).

Només en coneixem un exemplar, fabricat amb argila grisa i per aquest motiu es pot suposar que és una deformació de la forma 4.

Forma 5

Correspon a plats o pàteres de parets obertes. Tenen vora amb llavi ample, curvat avall cap a l'exterior. El recipient té una carena poc marcada a la part alta del cos, prop del punt d'unió amb la vora (fig. 4, n.º 5). Les bases són anulars, de la forma b.1.

Són sempre reduïdes.

La forma 5 és una imitació de la 36 de la ceràmica campaniana, que apareix en jaciments dels s. III a.C. i sobre tot del II i I²² i està àmpliament documentada als poblats ibèrics.

En ceràmica grisa n'hi ha de semblants a Pontós, Ensérune²³ i en alguns poblats de l'àrea valenciana²⁴.

Forma 6

Correspon a petites pàteres, que imiten també la forma 36. La base és la típica del jaciment. Tenen dues nanses d'implantació horitzontal, oposades diametralment, que arrenquen de la meitat de la paret exterior de la peça i hi estan enganxades fins a l'alçada del llavi, després queden exentes i a la seva part mitja s'aixequen. Aquestes nanses són sempre de secció cilíndrica. La peça, contràriament a les de la forma 5, no és mai carenada.

Són sempre d'argila grisa.

N'apareixen de semblants, encara que amb el llavi més curt a Ermedàs²⁵.

Forma 7

Pàtera carenada, de vora vertical, amb nansa. La vora és engruixida i té una ranura que la recorre a la seva part superior. La nansa, que és cilíndrica i d'implantació horitzontal, uneix a la part alta del plat, entre la carena i el llavi (fig. 4, n.º 7).

És una forma poc freqüent, que a Fellines es va fabricar només amb ceràmica reduïda.

A Ullastret n'hi ha de semblants, amb tamany més pe-

tit, procedents de la Torre 2. A Empúries a la inhumació Bonjoan n.º 43 hi ha un kylix de ceràmica «jònica-focea» que recorda també aquesta forma, encara que sense la carena²⁶. La major part de pàteres amb nansa emporitanes, però, tenen el perfil de la forma 3, encara que a Fellines no n'hi hagi²⁷.

Forma 8

És un bol amb carena enrodonida, de vora vertical, bisellada (fig. 4, n.º 8). Té tota la paret exterior decorada amb llistons paral·lels, horitzontals, del tipus que sol decorar els vasos bicònics. Aquests llistons no es marquen a la paret interna de la peça i se'n veuen 8 en total, 3 per sobre de la carena i 5 per sota.

És de pasta grisa.

D'aquesta forma només se n'ha trobat un exemplar a Fellines, que resulta totalment original dins el conjunt de la ceràmica emporitana.

Forma 9

Correspon a olles de forma bicònica, amb la meitat inferior quasi semiesfèrica i la part superior és en forma de coll troncocònic. A la unió entre els dos sectors del recipient hi ha un ressalt ben marcat i d'aquest lloc en surten dues nanses oposades diametralment, d'implantació horitzontal i secció cilíndrica, aixecades a la part mitja (fig. 5, n.º 9).

Té la vora exvasada i la base de la forma b.2.

És grisa.

Forma 10

Correspon a olles de cos globular, sense coll i amb la vora més o menys exvasada. Tenen una acanaladura que decora la part mitja de la paret de la peça i en alguns casos es marca a l'interior. Tenen dues nanses, acanalades, que arrenquen del llavi i acaven a la part més ampla del vas (fig. 5, n.º 10).

No se n'ha pogut reconstruir cap de manera total, però la base que els hi correspon sembla que és la b.1.

Són sempre d'argila grisa.

Forma 11

Olla de ceràmica grisa emporitana, de paret molt gruixuda. Cos globular. El llavi uneix directament a la paret de la peça, té la superfície plana i és lleugerament exvasat. No en coneixem la base.

D'aquesta forma no se n'han trobat gaires exemplars. Són totes grises.

Forma 12

A Fellines es varen fabricar olpes de dos tipus. Els de la forma 12 són els més nombrosos i característics del jaciment.

Són peces de perfil esvelt, cos globular, amb la meitat inferior més alta que la superior. Tenen el coll prim i la boca és molt oberta, en forma de tulipa (fig. 5, n.º 12).

La base és de la forma b.1 i alguns tenen decorada amb una estria la part exterior del peu. Tenen una nansa que arrenca del llavi i acaba sobre la meitat superior de la peça. La nansa sol ésser de la forma n.º 1, plano-convexa, decorada sovint amb estries verticals.

²¹ ALMAGRO, M. *Las necrópolis...* pàg. 179, fig. 7.

²² MOURET, F. C.V.A. Fr., tasc. 6, pl. 37.

MARTIN, M.º A. *Excavaciones de salvamento...* pàg. 1128, fig. 4.

²¹ ALMAGRO, M. *Las necrópolis...*
MARTIN, M.º A. *Ullastret. Guia de les excavacions i el seu Museu*. Giróna, 1978, pàg. 33.

²² LAMBOGLIA, N. *Per una classificazione...* pàg. 183.

²³ MOURET, F. C.V.A. Fr., fasc. 6, pl. 43.

²⁴ ARANEGUI, C. *Cerámica gris de los poblados ibéricos valencianos a Papeles del Laboratorio de Arqueología de Valencia*, n.º 6, Universitat de València, 1969, pàg. 122, fig. 6.

²⁵ MARTIN, M.º A. *Excavaciones de salvamento...* pàg. 1127 i fig. 2.

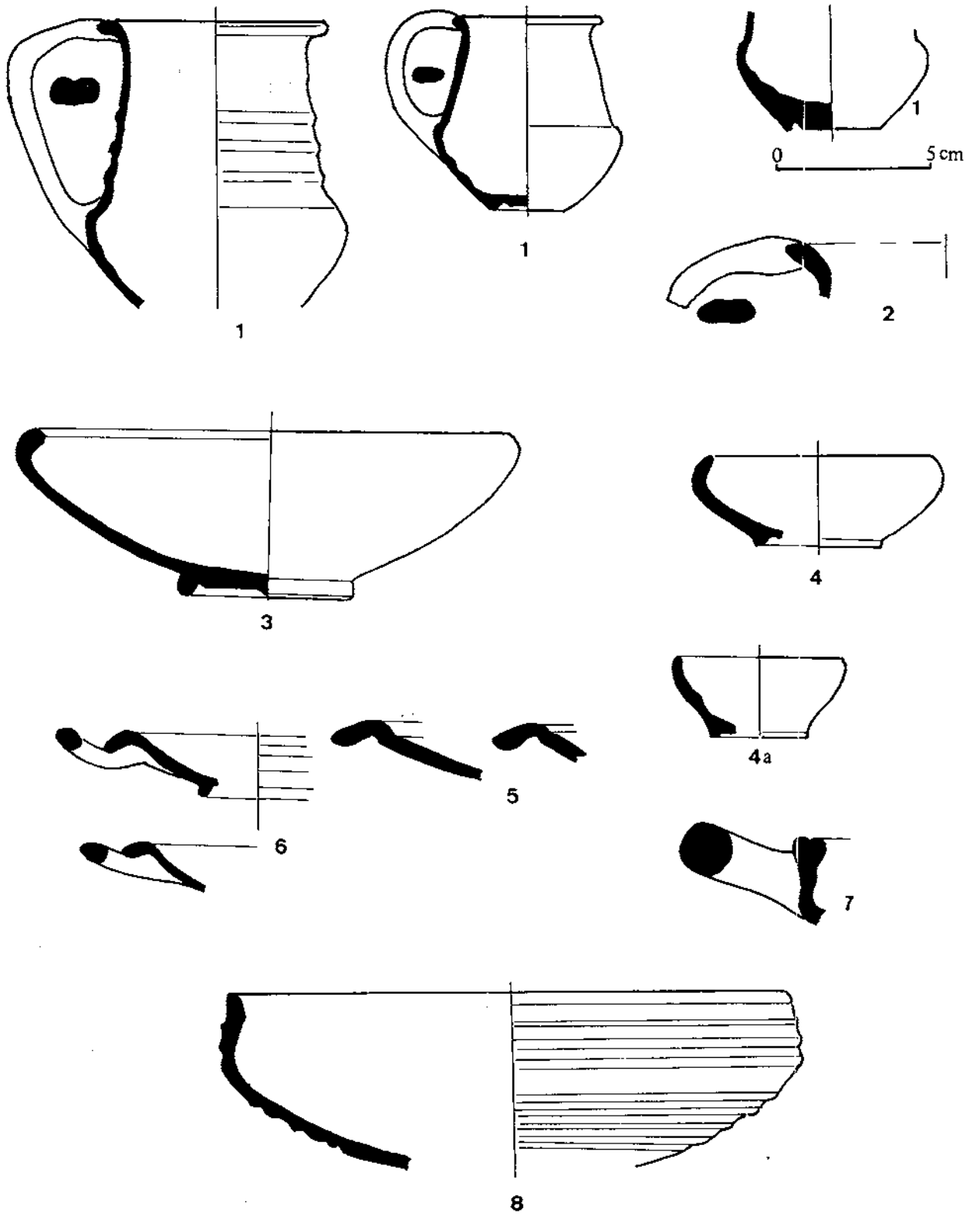

Fig. 4. Formes 1 a 8.

N'hi ha un de molt semblant, procedent d'Empúries, de la inhumació Bonjoan n.º 72²⁸, datada cap al 200 a.C., encara que l'emporità és una mica més globular que els de Fellines. També el coll i vora de l'olpes de la inhumació Bonjoan 51²⁹ recorden els d'aquests, però té el cos estrangulat, d'una forma que no hem trobat al nostre jaciment.

La majoria d'olpes de la forma 12 són fabricats amb tècnica reductora, però n'hi ha d'oxidats.

Forma 13

Correspon a vores, colls i nanses d'olpes de forma coneguda en altres jaciments. No se n'ha pogut refer cap de sencer i per això no es pot donar el perfil complet, però sembla que deuen tenir el cos semblant als de la forma 12 (fig. 5, n.º 13).

El coll és bastant estret i el llavi és vertical i acaba en una superfície plana. La nansa, que és de la forma n.1, arrenca de la part superior del llavi i s'aixeca una mica més que aquest. Totes les nanses solen portar estries verticals.

Només n'hi ha en ceràmica reduïda.

Són semblants als de la inhumació Bonjoan 29 i la incineració Les Corts 132 d'Empúries i també a una peça procedent d'Ullastret³⁰.

Forma 14

Vora, coll i inici de nansa de peça grisa emporitana. La vora és vertical, lleugerament exvasada i en forma d'ametlla. La nansa arrenca del llavi (fig. 5, n.º 14).

Pot correspondre a un olpes.

Forma 15

Correspon a fragments d'askos. Tenen el coll i vora oberts en curva contínua, de forma exvasada. El llavi és enrodonit i girat cap a l'exterior. La nansa arrenca del coll i uneix al llavi (fig. 5, n.º 15).

És una forma abundant a Fellines, encara que no se n'ha pogut refer cap de sencer, però els fragments ens permeten tenir una idea aproximada del perfil complet de la peça que sembla globular, aplanada dels extrems superior i inferior. L'extrem baix de la nansa uneix a la meitat superior del cos del recipient.

L'askos és una forma que perdura bastant temps i que es va fabricar molt amb ceràmica emporitana i és ben conegut als poblats ibèrics de la zona, encara que té moltes variants, com els d'Ullastret o d'Ermedàs³¹, en els que la nansa no uneix al llavi.

És una forma abundant tant en ceràmica oxidada com reduïda.

Forma 16

Fragments de la meitat superior de peces amb vessador lateral. La vora de la peça és exvasada i el vessador s'obre des de la seva unió amb la paret del vas, acabant en un llavi enrodonit i girat a l'exterior (fig. 5, n.º 16).

No se n'ha pogut reconstruir cap de sencer, però és

una forma molt ben coneguda. El tenim documentat a Ullastret, Roses³², Pontós³³, Ermedàs³⁴. Oliva d'aquests vaso, en deia «peces de mel».

Apareix tant en ceràmica oxidada com reduïda.

Forma 17

Aquesta forma correspon a tapadores o plats giradors, amb més probabilitat a peces del primer tipus. No se n'ha pogut reconstruir cap de manera completa i en desconexem els pivots d'agafar.

Són de paret oberta, obliqua i generalment tenen la vora engruixida (fig. 6, n.º 17).

Forma 18

És una peça única. Correspon a un tapador, de parets obertes i vora vertical, enrodonida. Li falta la part superior, amb el pivot d'agafar (fig. 6, n.º 18).

Està decorat amb quatre llistons horitzontals paral·lels, del tipus dels que tenen els vasos bicònics. És d'argila grisa.

És un exemplar del que no en coneixem paral·lels.

Forma 19

Correspon a vasos de cos cilíndric, amb base quasi plana, de la forma b.3. Li falta tota la part superior (fig. 6, n.º 19).

No sabem amb certitud com era la part superior, però és possible que fossin cubilets de cos cilíndric i vora més o menys exvasada. A Fellines n'hi ha molts fragments, però no se n'ha pogut refer cap de sencer.

Forma 20

Aquesta forma correspon a peanes cilíndriques, de perfil en S i paret gruixuda (fig. 6, n.º 20).

Totes tenen un diàmetre d'uns 12 a 16 cm. Devien servir per a sostenir peces grosses amb poca base o base convexa.

És una forma bastant abundant a Fellines, que sempre apareix cuita amb tècnica reductora.

Forma 21

Correspon a una peça de perfil indeterminable. Se'n conserva la vora, que és exvasada, amb una nansa cilíndrica gruixuda que uneix a dos punts del llavi, oposats diametralment (fig. 6, n.º 21). És possible que la forma del vas sigui bicònica. És d'argila grisa.

És una peça única al jaciment i no en coneixem paral·lels.

Forma 22

Són petits vasets en forma de kràtera. Tenen el cos biconcònic, el coll i la vora s'obren en forma de tulipa, en curva contínua i tenen dues nanses que arrenquen del llavi i acaben a la part més ampla de la panxa de la peça. Les nanses són de secció ovalada i les bases de la forma b.2 (fig. 6, n.º 22).

És una forma ben documentada, que apareix a tots els poblats ibèrics de l'àrea indiketa. S'ha suposat que eren de joguina, però poden ésser ungüentaris; en tot cas, si servissin per a jugar, serien l'única forma a torn que s'hauria fabricat amb aquesta finalitat a l'àrea indiketa.

Sempre es varen fer de ceràmica emporitana. Els de Fellines són grisos.

Se'n troben, entre altres llocs a Empúries, Ullastret, St. Julià de Ramis³⁵.

²⁸ ALMAGRO, M. *Las necrópolis...*, pàgs. 210 i 211.

²⁹ ALMAGRO, M. *Las necrópolis...*, pàg. 191.

³⁰ ALMAGRO, M. *Las necrópolis...*, pàg. 169, n.º 1 i pàg. 367, n.º 3.

OLIVA, M. *Excavaciones arqueológicas en la ciudad ibérica de Ullastret. Campaña 7.ª a A.I.E.G.*, vol. XI, 1956-57, pàg. 316, fig. 38 i *Excavaciones arq. en la ciudad ibérica de Ullastret. 8.ª y 9.ª Camp. a A.I.E.G.*, vol. XII, 1958, pàg. 331, fig. 21.

³¹ MARTIN, M.ª A. *Excavaciones de salvamento...*, pàg. 1127 i 1128.

OLIVA, M. *Excavaciones arq. en la ciudad ibérica de Ullastret. 11.ª Camp. a A.I.E.G.*, vol. XIV, 1960, lám. VI, n.º 1.

³² OLIVA, M. *Resultado de algunos cortes estratigráficos en Ullastret. 1.ª parte a A.I.E.G.*, vol. XV, 1961-62, pàg. 342, fig. 4.

³³ MARTIN, M.ª A. *Memoria de la 2.ª Camp. Mas Castellá...*, pàg. 49.

³⁴ MARTIN, M.ª A. *Excavaciones de salvamento...*, pàg. 1127.

³⁵ RODA, I. *Cerámicas exóticas...*, pàg. 300, fig. 2, n.º 8 i 9.

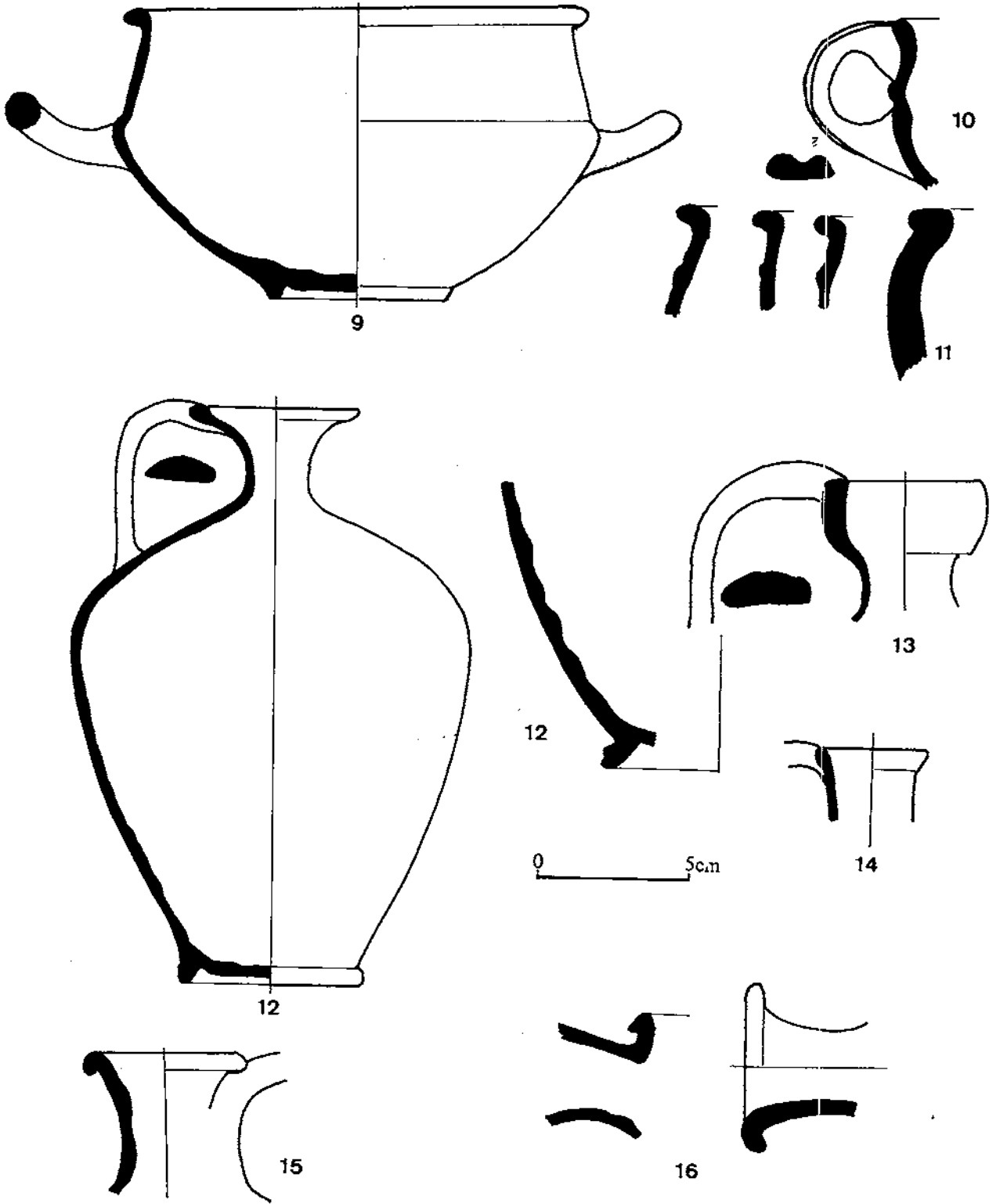

Fig. 5. Formes 9 a 16.

Forma 23

Vora de peça indeterminada, inclinada cap a l'interior, amb una orla en forma de visera, separada de la vora (fig. 6, n.º 23).

Només n'hi ha un exemplar, fabricat en ceràmica grisa.

Forma 24

Aquesta forma correspon a la meitat inferior d'un unqüentari o amforeta que, pel que es conserva, devia ésser de cos globular (fig. 6, n.º 24).

És d'argila grisa. Només se'n va trobar un. A Empúries hi ha molts paral·lels, p. ex. els procedents de la inhumació Martí n.º 94 i el de la incineració Les Corts 104³⁶, però son d'argila clara.

Forma 25

Part superior d'un petit vas cilíndric, de parets i vora vertical, amb un lleuger estrangulament a la paret (fig. 6, n.º 25).

És de ceràmica grisa i només n'hi ha un exemplar també.

Forma 26

Correspon a una fusaïola, de secció troncocònica, bastant aplanada (fig. 6, n.º 26). És de ceràmica grisa i només n'hi ha una al jaciment.

DECORACIONS

La ceràmica emporitana de Fellines, en general no va decorada, tal com és habitual a la major part de les produccions d'aquest tipus. Malgrat això, hi ha dos motius que es repeteixen amb una certa freqüència, especialment un d'ells, que consisteix en sèries de llistons.

Motiu 1

El tema decoratiu que apareix amb més freqüència sobre les peces produïdes al taller és el citat de llistons paral·lels horitzontals (fig. 4, n.º 1). Està molt ben documentat en totes les sèries de ceràmiques emporitanes conegudes i a més és d'una considerable amplitud cronològica. En general es presenta sobre els colls dels vasos bicònics de la forma 1³⁷. Almagro suposava que la seva presència era indicatiu de modernitat, però els tenim ben documentats al s. III a.C. en molts jaciments i a Ullastret hi ha una peça de tamany excepcional, però amb el perfil característic, procedent de la Torre 3, amb un llistó a la meitat del coll, trobat en un estrat de la 2.ª meitat del s. IV a.C.

L'interès que presenta aquest motiu a Fellines radica en el fet de que decora vasos de formes variades. Així hem vist que, a més de trobar-lo en grups de tres sobre el coll dels bicònics, es presenta sobre el bol de la forma 8, a quasi tota la seva superfície, sobre un grup d'olletes, les de la forma 10, que en tenen un només, intercalat entre els dos extrems de nanses acanalades verticals i finalment, decorant un tapador, de la forma 18.

Motiu 2

Decoracions fetes amb rodeta, sobre la paret externa de peces que sembla que són vasos bicònics. Imiten una

decoració característica de les ceràmiques campanianes (fig. 3, n.º 2, decoracions).

Aquest tema és propi d'una sèrie de jaciments situats a la zona interior de les comarques de L'Empordà i el Gironès, ja que a més de trobar-se a Fellines, està documentat a Ermedàs³⁸ i recentment, repassant materials d'excavacions antigues dipositats al Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona, se n'ha localitzat un fragment procedent del camp de sitges del Camí del Pla de St. Julià de Ramis.

Motiu 3

És una decoració molt senzilla, consistent en un cercle incís a la paret exterior de la peça, obtingut aplicant una punta fina sobre l'argila tova del vas, mentre se'l fa rodar al torn. Apareix sobre tot a les pàteres, prop del peu.

Hi ha un fragment decorat amb els motius 2 i 3.

Motiu 4

Aquesta decoració només s'ha trobat sobre una peça.

Consisteix en una sèrie d'incisions paral·leles, fetes en sentit oblic, sobre la nansa d'un vas bicònic, una vegada cuit.

A Fellines no s'ha identificat cap altre motiu decoratiu, encara que no es pot descartar que n'hi hagués d'altres, desapareguts per l'erosió de la superfície de les peces, com p. ex. la decoració pintada existent sobre el coll d'un vas bicònic de Porqueres, en forma de línies perpendiculars de color blanc³⁹.

GRAFIT

Al fons exterior d'una base plana de la forma b.3, hi va aparèixer un grafit ibèric (fig. 3 grafit).

CONSIDERACIONS FINALS

La producció del taller de Fellines és molt homogènia. Tant l'argila com la tècnica de cocció tenen molt poques variants. Cronològicament, les peces són obra d'un lapse de temps curt i es varen trobar en un sol estrat, constituint un terra, dintre els magatzems. A l'exterior d'aquests les troballes varen ésser escasses.

Aquesta ceràmica té una sèrie de característiques propies de les emporitanes de finals del s. III i del II a.C., com és la forma de les bases, o la repetida aparició de peces que imiten la forma 36 de les campanianes, tan corrent en aquest moment. Per altra banda, hi perduren formes més velles, com els petits vasets en forma de kràtera als que hem assignat la forma 22 de la tipologia general del jaciment.

El context en que varen aparèixer està constituït per alguns fragments de ceràmica campaniana A, informes, excepte dues vores de la forma 23, restes d'uns set kàlathos, fabricats en argila oxidada, alguns pintats i altres no, i trossos bastant abundants d'àmfora, quasi tota ibèrica i alguna de boca triangular.

Pels voltants han aparegut altres materials: dos frag-

³⁶ ALMAGRO, M. *Las necrópolis...* pàgs. 92, 345 i 396-397.

³⁷ ALMAGRO, M. *Las necrópolis...* pàg. 394; NOLLA, J. M.ª *La ciudad...* pàg. 848.

³⁸ MARTÍN, M. A. *Excavaciones de salvamento...* pàg. 1127, n.º 3.

³⁹ MARTÍN, M. A. *La ceràmica decorada amb pintura blanca de les comarques costeres del N.E. de Catalunya a Cypsela*, vol. II, 1978, pag. 135.

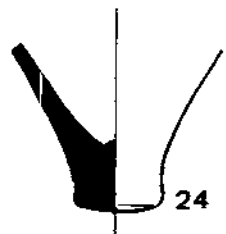
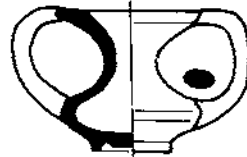
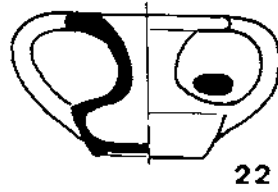
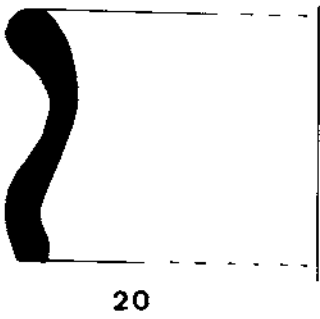
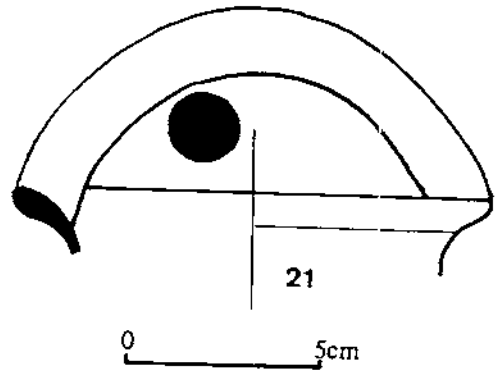
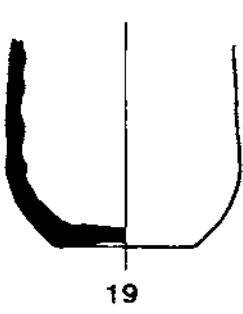
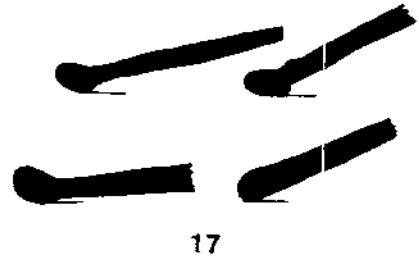
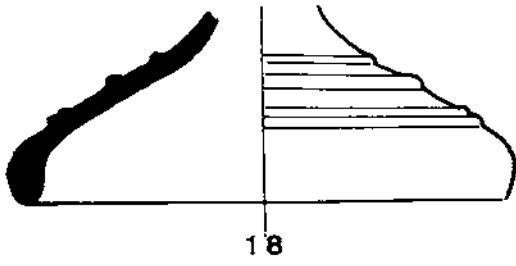

Fig. 6. Formes 17 a 26.

ments de ceràmica precampaniana, decorats amb palmetes i un de sigil·lata clara, a part dels mencionats anteriorment.

La cronologia del taller, pot situarse entre els últims anys del s. III i el 175 a.C.

Tota la zona va ésser molt arrasada per les obres de l'autopista i per aquest motiu es pot pensar que una part

del jaciment va ésser destruït abans del seu descobriment. No obstant, el que en va quedar és molt interessant.

Els magatzems de Felines han d'estar relacionats amb alguna zona d'habitació pròxima, que per ara no s'ha localitzat, ja que el fons de cabana trobat estava aïllat i no semblava pas que formés part d'un conjunt més gros que hagués estat destruït.

RESUM:

El jaciment de Felines està constituït per tres zones, pròximes entre si, que conserven restes arqueològiques d'època ibèrica. Es va descobrir al rebaixar el terreny d'aquest lloc pel pas de l'autopista Girona-Figueres.

El nucli més important està constituït pels magatzems d'un taller de terrissaire on es varen fabricar ceràmiques emporitanes. Dins de la producció, que es presenta tant amb ceràmica oxidada com reduïda, s'han identificat vint-i-sis formes diferents, algunes molt ben documentades en altres jaciments i altres que caracteritzen aquest taller.

També dins el capítol de les decoracions, el jaciment té algunes particularitats i hi apareix un motiu, el fet amb rodeta al voltant de la panxa del vas, poc conegut fins ara.

La ceràmica emporitana de Felines és una producció homogènia, que es pot situar cronològicament entre el final del s. III a.C. i el primer quart del s. II.

SUMMARY:

The site of Felines consists of three neighbouring areas with archaeological remains of the Iberic period. Discovery happened during the levelling of the zone in preparation of the vove for construction of the Girona-Figueres Motorway.

The most important area consisted of storerooms belonging to the workshop of a potter producing emporitan ceramics. Appearing in both reduced and oxidised versions, some twenty six different forms have been isolated, and correspond to similar pieces that have been well documented on other sites.

Also, withing the field of decoration the site yielded several peculiarities, including one motif that consisted of rouletting around the belly of the vessel, - little known before now.

The emporitan pottery of Felines is a homogenous production that should be dated to between the L. 3rd Cent B.C. and the first quarter of the 2nd Cent B. C.